

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR

III son, Fevral

ADABIYOT DARSLARIDA NASRIY ASARLARNI TAHLIL QILISH METODIKASI

Xasanova Sarvinoz Yusuf qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

O'zbek tili va adabiyoti

mutaxassisligi 1-bosqich magistri

Annotatsiya: *Adabiyot darslarida nasriy asarlarni tahlil qilish, o'quvchilarga badiiy asarni chuqur tushunishga yordam beradigan muhim metodik jarayonlardan biridir. Ushbu metodika asarlarni o'qish, tahlil qilish va mulohazalar orqali asarlarning mazmuni, shakli, uslubi va mavzularini o'rganish jarayonini o'z ichiga oladi. Nasriy asarlarni tahlil qilishda asarlarning asosiy g'oyalari, obrazlari, qahramonlarining ichki dunyosi, til va uslub xususiyatlari, kompozitsiyasi va yozuvchining dunyoqarashini aniqlash muhim hisoblanadi. Ta'lim jarayonida bu metodika o'quvchilarni adabiy tahlil qilish va badiiy asarlarni chuqur anglashga o'rgatadi. Bu usul yordamida o'quvchilar asarlarning badiiy ahamiyatini tushunib, adabiyotning estetik qiymatini his qilishadi.*

Kalit so'zlar: *nasriy asar, tahlil qilish metodikasi, adabiyot darsi, badiiy asar, qahramonlar, kompozitsiya, yozuvchi uslubi, til va uslub, g'oya, estetik qiymat*

KIRISH

Adabiyot darslarida nasriy asarlarni tahlil qilish metodikasi o'quvchilarga nafaqat yozuvchining badiiy mahoratini anglash, balki adabiyotning falsafiy, ma'naviy va estetik jihatlarini tushunishga imkon beradi. Nasriy asarlarni tahlil qilishning nazariy asoslari, avvalo, asarning strukturasini, g'oyaviy mazmunini va til uslubini chuqur o'rganishga asoslanadi. Badiiy asarni tahlil qilishda nafaqat yuzaki voqealar va personajlar, balki asar ichidagi jonli fikrlar, obrazlar, ramzlar va ulardan chiqarilgan ma'naviy xulosalar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Nasriy asarni tahlil qilishning metodikasi adabiy tahlilning umumiy tamoyillariga asoslanadi. Bu tamoyillar o'quvchining asarga nisbatan yondashuvini shakllantiradi va uning asar bilan bo'lgan o'zaro aloqasini chuqurlashtiradi. Tahlil metodikasi o'quvchiga asarning strukturaviy elementlarini (kompozitsiya, obrazlar tizimi, til va uslub) tahlil qilishni o'rgatishdan iborat bo'lib, shu bilan birga, asar orqali berilgan ijtimoiy, ma'naviy va axloqiy g'oyalarni anglashga imkon yaratadi[1].

ASOSIY QISM

Adabiyot darslarida nasriy asarlarni tahlil qilish o'quvchilarga faqatgina voqealarni va personajlarni kuzatish emas, balki ularga yanada chuqurroq nazar tashlashga yordam beradi. Asarlarning tahlili o'quvchilarga yozuvchining hayotiy qarashlarini va adabiy tasvirni qanday yaratganini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, bu jarayon orqali o'quvchilar

nafaqat badiiy asarlarning estetik go'zalligini his qilishadi, balki o'zlarining fikr va dunyoqarashlarini ham shakllantiradilar.

Shu bilan birga, nasriy asarlarni tahlil qilish metodikasi o'quvchilarni adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirishga, ularga adabiy tanqidiy fikrlash va mustaqil tahlil qilish ko'nikmalarini o'rgatishga qaratilgan. Badiiy asarni tahlil qilish jarayoni, shuningdek, o'quvchilarni adabiyotdagi turli janr va uslubni tanib olishga, har bir asar orqali adabiyotning yangi va noyob tomonlarini ochib berishga xizmat qiladi[2].

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari o'zbek adabiyotining oltin fondiga kiradigan klassik asarlardan biridir. Ushbu asarni adabiyot metodikasi nuqtai nazaridan tahlil qilishda quyidagi metodik qoidalar va bosqichlarga amal qilish mumkin.

Kompozitsiya va tuzilmani o'rganish

Nasriy asarni tahlil qilishda uning kompozitsiyasi muhim ahamiyatga ega. "O'tkan kunlar" asarining kompozitsiyasi aniq va soddadir:

Birlamchi kompozitsiya: Asar odatda boshlang'ich, rivojlanish va yakunlanish bo'limlaridan iborat. Har bir bo'limda asosiy qahramonlarning ichki dunyosi va ijtimoiy muhitga bo'lgan munosabati ko'rsatiladi.

Ikkinchi darajali kompozitsiya: Asarda bir nechta kichik qahramonlar va parallel voqealar mavjud. Har bir qahramonning hayoti va orzulari asar davomida rivojlanadi va ularning qahramonliklari bilan bog'liq xususiyatlari o'quvchiga yetkaziladi[3].

Obrazlar tizimini o'rganish

Adabiyot darslarida nasriy asarni tahlil qilishda, obrazlarni chuqur tahlil qilish zarur. "O'tkan kunlar" asarida bir nechta markaziy obrazlar mavjud:

Shokir: Asar markazidagi qahramon, yosh va orzulari bilan yashovchi yigit. Shokirning obrazini o'rganish, uning o'zgarishlar va ijtimoiy muhitga munosabatini tushunishga yordam beradi. Shokirning orzulari va uning sevgisi o'quvchilarga yoshlarning ichki dunyosini va izlanishlarini ko'rsatadi.

Zaynab: Shokirning sevgan qizi, uning hayotidagi muhabbat va ajralmas obrazlardan biri. Zaynabning xulq-atvori va qarorlari asar davomida o'quvchiga qahramonlarning axloqiy qarashlarini, sevgi va muhabbatni anglashga yordam beradi.

Nabi aka: Oila va jamiyatni boshqaruvchi figura, tajribali va donishmand shaxs. Nabi akaning obrazini o'rganish o'quvchilarga insoniy qadriyatlar, oila va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga yordam beradi.

Til va uslubni tahlil qilish

"O'tkan kunlar" asarida yozuvchining tili juda boy va jonli, unda o'zbek xalqining tiliga xos elementlar, she'riy iboralar va so'z boyligi mavjud. Adabiyot metodikasi jihatidan tilni tahlil qilish, o'quvchilarga yozuvchining qanday uslubiy vositalardan foydalanganini anglashga yordam beradi:

Metaforalar va ramzlar: Asarda ko'plab ramzlar va tasvirlar mavjud. Masalan, tabiat tasvirlari orqali o'quvchiga qahramonlarning ichki holati va ruhiy dunyosi ko'rsatiladi.

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR

III son, Fevral

Dialoglar: Dialoglar asarda qahramonlarning ichki dunyosini va o'zaro munosabatlarini ko'rsatish uchun ishlatiladi. Bu, shuningdek, asar orqali o'quvchilarga interaktiv fikrlash va muloqotda bo'lish ko'nikmalarini rivojlantiradi[4].

Tahlil qilish metodikasi:

Nasriy asarni tahlil qilishda metodik jihatdan quyidagi bosqichlar muhim hisoblanadi:

1. **Asar mazmuni va g'oyasini aniqlash:** Asar haqida umumiy tushuncha hosil qilish.
2. **Kompozitsiyani tahlil qilish:** Asar tuzilmasini o'rganish, voqealar zanjirini va tahlil qilish.
3. **Obrazlar tizimi:** Har bir obrazni tahlil qilib, uning asar voqealariga qo'shgan hissasini o'rganish.
4. **Til va uslub:** Yozuvchining til va uslubini o'rganish, uning badiiy tasvirlash vositalarini tushunish.
5. **Xulosa:** Asar orqali yozuvchi nimani anglatmoqchi bo'lganini va uning ma'naviy ahamiyatini tushunish.

XULOSA

"O'tkan kunlar" asari adabiyot darslarida nasriy asarni tahlil qilish metodikasini o'rgatishda juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu asarni o'rganish orqali o'quvchilar nafaqat asarning mazmunini tushunib, balki kompozitsiyasi, obrazlari va uslubi haqida chuqur fikr yurita olishadi. Asarni metodik jihatdan tahlil qilish, o'quvchilarga adabiyotga bo'lgan qiziqishni oshiradi va badiiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari o'zbek adabiyotining yuksak namunalaridan biri bo'lib, uning adabiyot darslarida tahlil qilinishi o'quvchilarga nafaqat asar mazmunini tushunishga, balki badiiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Nasriy asarni metodik jihatdan tahlil qilish, o'quvchilarga asar tuzilmasini, obrazlarni, til va uslubni chuqur o'rganishga imkon yaratadi.

"O'tkan kunlar" asarini tahlil qilishda asosiy e'tibor asar mazmuni, kompozitsiya, obrazlar tizimi va yozuvchining til uslubiga qaratiladi. Asarning kompozitsiyasi orqali o'quvchilar voqealar rivojini va qahramonlarning o'zgarishlarini kuzatishadi. Obrazlarni tahlil qilish orqali esa o'quvchilar har bir qahramonning ichki dunyosi va qarorlarini tushunadilar. Shuningdek, yozuvchining til va uslubini o'rganish, uning badiiy tasvirlash vositalarini anglash o'quvchilarni adabiy nutqni to'g'ri ishlatishga o'rgatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa uyi, 2019. – 320 b.
2. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 280 b.
3. Karimov B. Nasriy asar tahlili metodikasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018. – 256 b.
4. Qodirov S. Adabiyot darslarida badiiy asar tahlili. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 300 b.